

Âdilşâhîler Sultanlığı'nın Kurucusu ve İlk Hükümdarı Yusuf Âdilşâh'ın Kökeni Üzerine Yeni Bir Bakış Açısı

A New Perspective on the Origins of Yusuf Adil Shah, Founder and First Ruler of the Adil Shahi Sultanate

Cihan ORUÇ¹

ÖZ

Âdilşâhîler Sultanlığı, 1489 yılında Yusuf Âdilşâh tarafından merkezi Bicapur olmak üzere Hindistan'ın Dekken bölgesinde kurulmuş önemli bir devlettir. Sultanlık, Bâbürlü ordusu tarafından 1686 yılında yıkılıncaya kadar sekiz farklı hükümdar dönemine tanıklık etmiştir. Bazı araştırmacılar, çalışmalarında genellikle sultanlığın temel kaynaklarından biri olan Muhammed Kâsım Hindüşâh'ın *Tarih-i Firişte* adlı eserine dayanarak Yusuf'un, Osmanlı hükümdarı II. Murad'ın oğlu olduğunu belirtmektedirler. Ancak bu çalışmalarda, Yusuf'un soyuna dair diğer iddialara yer verilmediği görülmektedir. Böylelikle söz konusu akademik çalışmaların metodolojik açıdan eksik olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, sultanlığın müelliflerinden Fuzûni Astarabadi, *Fütûhat-ı Âdilşâhi* adlı eserinde Yusuf'un kökenini Osmanlı hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'a dayandırmaktadır. Bir başka müellif Refiüddin Şirâzi ise *Tezkiretü'l-mülûk* adlı eserinde Yusuf'un kökenini Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan'a dayandırmaktadır. Araştırmacıların göz ardı ettiği bahsi geçen eserlerdeki Yusuf'un kökeni hakkındaki yeni iddialar, bu konunun tüm ayrıntılarıyla incelenmesini gerektirmektedir. Çalışmamızda bu iddiaların tamamı, Osmanlı ve Akkoyunlu vakayinamelerinden yararlanılarak incelenmiştir. Yapılan araştırma neticesinde, bu iddiaların doğruluğunun sorgulanması gerektiği ortaya çıkmıştır. Söz konusu iddiaları öne süren müelliflerin, kendi çıkarları veya sultanlığın siyasi koşulları nedeniyle devrin sultanının meşruiyetini güçlendirmeyi amaçladıkları düşünülmektedir. Bu çalışmada, Yusuf Âdilşâh'ın kim olduğu sorusuna cevap aranmış ve onun aslen İran'ın Save şehrinde Behmenî topraklarına göç etmiş, Şii mezhebine mensup sıradan bir Türk olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaştığımız bulgular, Yusuf'un soyuna dair araştırmacıların dikkate alması gereken yeni ve önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yusuf Âdilşâh'ın kökeni, Âdilşâhîler Sultanlığı, *Tarih-i Firişte*, *Fütûhat-ı Âdilşâhi*, *Tezkiretü'l-mülûk*

ABSTRACT

The Adil Shahi Sultanate was an important state founded in 1489 by Yusuf Adil Shah in the Deccan region of India, centered in Vijayapura. The sultanate witnessed eight different rulers until it was destroyed by the army of Babur in 1686. Some researchers generally base their studies on Muhammad Qasim Hindu Shah's work titled *Ferishtah's History of Deccan*, which is one of the main sources for this sultanate. According to researchers and based on this resource,

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Cihan Oruç (Dr. Öğr. Üyesi), Artvin Çoruh
Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi ve Tarih
Bölümü, Artvin, Türkiye
E-posta: coruc@artvin.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3065-8607

Başvuru/Submitted: 13.09.2023
Revizyon talebi/Revision requested:
28.10.2023
Son revizyon/Last revision received:
29.10.2023
Kabul/Accepted: 30.10.2023

Atf/Citation: Oruç, Cihan. "A New Perspective on the Origins of Yusuf Adil Shah, Founder and First Ruler of the Adil Shahi Sultanate." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 1 (2024): 25-45.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1359433>

Yusuf was the son of the Ottoman ruler Murad II. However, other claims about Yusuf's lineage appear to have not been included in these studies. Thus, these academic studies can be said to be methodologically incomplete or insufficient. In fact, Fuzuni Astarabadi was another author to write about the sultanate and attributed Yusuf's origins to the Ottoman ruler Suleiman the Magnificent in his work titled *Futuhât-i Adil Shahi*. Another author, Rafiuddin Ibrahim Shirazi, wrote *Tazkirat ul-Muluk*, in which he attributed Yusuf's origins to the Aq Qoyunlu Sultan Uzun Hasan. The novel claims about Yusuf's origins in these works that researchers have ignored necessitate an examination of the issue in full detail. This study analyzes each of these claims by making use of Ottoman and Aq Qoyunlu chronicles. As a result, the research reveals that the accuracy of these allegations should be questioned. The authors who put forward these claims are assumed to have aimed to strengthen the legitimacy of the sultan of the period due to their own interests or the political circumstances of the sultanate. In this context, the current study has focused on the question of who Yusuf Adil Shah was. As a result, the research has concluded him to have been an ordinary Turk who belonged to the Shiite sect and who'd originally migrated from the city of Save in Iran to the Bahmani lands. The obtained findings provide an important new perspective on Yusuf's lineage that researchers should take into account.

Keywords: Yusuf Adil Shah's lineage, Adil Shahi Sultanate, *Ferishtah's History of Deccan*, *Futuhât-i Adil Shahi*, *Tazkirat ul-Muluk*

EXTENDED ABSTRACT

The Adil Shahid Sultanate was founded in 1489 by Yusuf Adil Shah in the Deccan region of India with Vijayapura as its center. The sultanate was ruled by eight rulers until it was destroyed by the Babur army attack in 1686. Researchers generally refer to Muhammad Qasim Hindu Shah's work titled *Tarikh-i Firishtah* [Ferishtah's History of Deccan] to elucidate upon the history of the sultanate. According to researchers and in the context of this work, Yusuf was the son of the Ottoman ruler Murad II. In order to verify the accuracy of this claim, consulting Ottoman chronicles as well as other chronicles that put forward different claims on this issue is necessary. However, the researches reviewed in this study seems to have neglected this aspect of the issue. Therefore, these academic studies can be said to be methodologically incomplete. This research has revealed new claims about Yusuf's origin. Fuzuni Astarabadi, an Adil Shahi chronicler, attributed Yusuf's origin to the Ottoman ruler Suleiman the Magnificent in his work *Futuhât-i Adil Shahi*, whereas Rafiuddin Shirazi, attributed Yusuf's origin to the Aq Qoyunlu sultan Uzun Hasan in his work *Tazkirat al-Muluk*.

This first discusses in detail the claim about Yusuf's origin as found in *Tarikh-i Firishtah* using Ottoman sources of the period. According to the conclusion in the context of the current study, Hindu Shah had benefited from Ottoman chronicles regarding important events from the reigns of Murad II and Mehmed II while writing this work, or he heard about these events from a reliable source. Hindu Shah first presented information about the order to kill Mehmed II's brother, Yusuf, and then touches upon Yusuf's abduction from Ottoman lands. Therefore, he tried to establish a logical cause-and-effect relationship between the events. In this study's opinion, Hindu Shah had aimed to glorify the Adil Shahid dynasty and strengthen its political legitimacy by introducing Yusuf as the son of Murad II.

The study continues with a discussion of Astarabadi's claim. A large time difference can be seen to have occurred between 1566, when Suleiman the Magnificent passed away and his son Selim II ascended the throne, and 1489, when the Adil Shahid dynasty was founded and Yusuf's reign began. In addition, although Yusuf's birth date cannot be determined exactly,

his death date is recorded as 1510. For this reason, the claim in *Futuhat-i-Adil Shahi* of Yusuf being a descendant of Suleiman the Magnificent does not appear to coincide with the historical chronology and reality. In addition, the state was determined to have entered a politically difficult period during the reign of Muhammad Adil Shah, who ascended the throne after the death of Ibrahim II. During this period, the Mughal ruler Shah Jahan followed a harsher policy against the Adil Shahids. He started attacking Vijayapura after 1631. The Adil Shahids were forced to recognize the Mughal authority with a heavy treaty made in 1636. In this context, Astarabadi is seen to have aimed to rebuild the shaken image of the Adil Shahi sultan through this work.

This study also examined Shirazi's claim. According to this work, Yusuf was the grandson of Ahmed Bey, the nephew of Uzun Hasan, who appointed him to Saveh in Iran, then Persia. However, the chronicles of Aq Qoyunlu history recorded that Jahangir Bey had been appointed to Saveh. Shirazi prepared this chronicle, in which he narrated the history of the sultanate up until Ibrahim II between 1608-1611. On the other hand, Hindu Shah had completed the first copy of *Tarikh-i Firishtah* in 1606-1607 and the second copy in 1609-1610. These two authors appear to have written their works at almost the same time, with Shirazi having begun writing his work one year after Hindu Shah's first copy of *Tarikh-i Firishtah* was completed. Therefore, Shirazi was aware of Hindu Shah's claim about Yusuf's origin. Nevertheless, he claimed that Yusuf's lineage had been traced back to Uzun Hasan. This situation clearly shows that, during the reign of Ibrahim II, court historians made great efforts to glorify the lineage of the Adil Shahid Dynasty and strengthen its political legitimacy.

After evaluating the allegations mentioned above, this study has attempted to answer the question of who Yusuf really was. The Bahmani sultans took a protective approach, especially toward people from the Sayyids and the Shiite sect. For this reason, many Sayyids and people from the Shiite sect migrated to India from regions such as Iran, Iraq, Mecca, and Medina. Some of them rose to important positions in the Bahmani lands. These circumstances are believed to have also encouraged Yusuf to go to India. Yusuf belonged to the Shi'a sect and was Turkish in origin. He had a disagreement with some people while living in Saveh, Iran and was concerned about the security of the city. Therefore, Yusuf is thought to have decided to go to the safer Bahmani lands where he could be patronized because of his sect. In this context, the idea that Yusuf was an ordinary Turk of the Shiite sect who sought refuge in Bahmani lands from Saveh has gained weight.

Giriş

Âdilşâhiler Sultanlığı, 1489 yılında Yusuf Âdilşâh tarafından merkezi Bicapur olmak üzere Dekken'de kurulmuştur. Bu sultanlık, Behmenî Sultanlığı'nın (1347-1527) yıkılış sürecine girmesiyle Dekken bölgesinde bağımsızlığını kazanan beş sultanlıktan biriydi. Âdilşâhiler, 1686 senesinde Bâbürlü Devleti tarafından ilhak edilinceye kadar Bicapur tahtında sekiz sultan oturmuştu. Dekken'in en büyük ve en güçlü sultanlıklarından biri olan Âdilşâhiler, Hindistan'ın siyasi ve kültürel tarihinde önemli bir role sahiptir.¹ Başta Hindistan ve İngiltere olmak üzere pek çok ülkede, Âdilşâhiler ve bu sultanlığın kurucusu Yusuf Âdilşâh hakkında yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu eserlerin birçoğunda, Muhammed Kâsım Hindûşâh'ın *Tarih-i Firişte* olarak bilinen *Gülşen-i İbrâhîmî* adlı eserinde verilen bilgilerden yola çıkarak Yusuf Âdilşâh'ın kökeni Osmanlı hükümdarı II. Murad'a dayandırılmaktadır. *Tarih-i Firişte*'ye göre II. Mehmed Osmanlı tahtına oturduktan sonra, devlet adamları ona hanedan mensuplarından kimsenin tahta hak iddia etmemesi için kardeşi Yusuf'u öldürmesi önerisini yapmıştı. Hükümdar, bu öneriye uyarak kardeşinin ölüm emrini vermişti. Yusuf'un annesi oğlunu, tüccar Hâce İmâdüddîn Mahmud'un yardımıyla Erdebil üzerinden Save'ye yollamıştı. Yusuf, yaşanan bazı tatsız hadiselerden sonra önce Kum'a, buradan da İsfahan ve Şiraz'a gitmişti. Akabinde ise Cirun Limanı'ndan gemiye binerek Mustafaabad'daki Dabil Limanı'na varmıştı. Yusuf, daha sonra Dabil Limanı'nda ticaretle uğraşan Hoca Mahmud Gürcistânî'yle tanışmış ve onunla Ahmedabad Bider'e gitmişti. Hoca Mahmud Yusuf'u, Behmenî veziri Mahmud Gavan'a köle olarak satmıştı. Yusuf, bu şekilde Behmenî sarayına intikal etmişti.²

Bazı araştırma eserlerinde Yusuf Âdilşâh'ın menşeinin sadece Muhammed Kâsım'ın vermiş olduğu bilgilerden yola çıkılarak ele alınmış olması, başlı başına bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Yusuf Âdilşâh'ın menşei hakkında bilgi veren bu eserlerde bir metod problemi olduğu görülmektedir. *Tarih-i Firişte*'de verilen bilgilerin doğruluğu, her şeyden önce Osmanlı vakayinamelerine ve bu konuda farklı iddialarda bulunan diğer vakayinamelere bakılarak teyit edilmesi gereken bir olgudur. Türkoloji çalışmalarının önde gelen isimlerinden İsmail Hikmet Ertaylan, *Âdilşâhiler* adlı eserinde bu meseleyi tartışmıştır. Ertaylan, hiçbir Osmanlı vakayinamesinde II. Murad'ın Yusuf adlı bir oğlunun olmadığı tespitinde bulunarak bu meseleyi daha akademik bir zemine taşımıştır. Ancak Yusuf Âdilşâh'ın menşei hakkında yapmış olduğu tartışmayı, *Tarih-i Firişte*'nin vermiş olduğu bilgileri tekrar eden vakayinameler üzerinden yürütmüştür. Hâlbuki Yusuf Âdilşâh'ın soyunu Osmanlı Hanedanı'na dayandırmayan eserlerin de olduğunu biliyoruz. Ertaylan'ın yapmış olduğu tartışmada bir metod problemi olduğu söylenemez. Ancak devrin şartlarından dolayı söz konusu eserlere ulaşamadığımızı düşünmekteyiz.

Âdilşâhiler Sultanlığı'nın siyasi, sosyal ve kültürel tarihi üzerine yapılan çalışmalarda devletin kurucusu Yusuf Âdilşâh'ın kökeni hakkında genel bir kanaat hâline gelmiş olan anlayışı

1 Hiroshi Fukazawa, "A Study of The Local Administration of Adilshahi Sultanate (A. D. 1489-1686)", *Hitotsubashi Journal of Economics* 3/2 (1963), 37.

2 Muhammed Kâsım Hindûşâh Astarâbâdî, *Tarih-i Firişte (Ez Adilshahiyan ta Beridshahiyan)*, III. Tashih. Muhammed Rıza Nesiri, (Tahran: Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengi, 1393), 1-6.

tekrar etmektedirler. Bu eserler, Muhammed Kâsım'ın *Tarih-i Firişte*'sinde vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak Yusuf'un soyunu Osmanlı hükümdarı II. Murad'a dayandırmaktadırlar. Burada bu eserlerden de bahsetmek isabetli olacaktır. Nitekim, bizi Yusuf Âdilşâh'ın menşei üzerine bu çalışmayı yapmaya iten temel gerekçelerden birisi de daha önce yapılmış olan pek çok çalışmada Yusuf'un kökeni konusunda yanlışlığa düşülmüş olmasıdır. İngiliz tarihçi W. Wilson Hunter, *A Brief History of the Indian Peoples* adlı eserinde Âdilşâhiler Hanedanlığı'nın 1489 yılında Bicapur'da Osmanlı Türklerinin hükümdarı II. Murad'ın oğlu tarafından kurulduğunu ifade etmektedir.³ Antropoloji alanındaki çalışmalarıyla bilinen James Fergusson, *History of Indian and Eastern Architecture* adlı eserinde Yusuf Âdilşâh'ın Anadolu sultanı II. Murad'ın oğlu sanıldığını, dolayısıyla onun saf Türk kanı taşıdığını, Konstantinopolis'te doğduğunu ve henüz çocukken annesi tarafından Hindistan'a gönderildiğini dile getirmektedir.⁴

Hindoloji alanının önemli isimlerinden Vincent A. Smith, *The Oxford History of India* adlı eserinde Muhammed Kâsım'ın vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak Yusuf Âdilşâh'ın, Selanik'e saldıran ve 1451 yılında vefat eden Türkiye'nin sultanı II Murad'ın oğlu olduğunu ileri sürmektedir.⁵ Halil Edhem de İngiliz şarkiyatçısı Stanley Lane-Poole'ün yayımladığı *The Mohammadan Dynasties, Chronological and Genealogical Tables with Historical Introductions* adlı kitabını tercüme ederek yaptığı ilaveler neticesinde hazırladığı *Düvel-i İslâmiyye*'de Yusuf Âdilşâh'ın menşei Osmanlı Hanedanı'na dayandırmaktadır. Edhem, eserinde Yusuf Âdilşâh'ın II. Murad'ın oğlu olduğunu, onun validesiyle birlikte Hindistan'a kaçtığını ve orada köle olarak satıldığını, bir süre sonra ise Behmenî Sultanlığı ordusuna dahil olduğunu dile getirmektedir. Akabinde ise bu bilgiyi, şark kaynaklarında bulamadığı bilgisini ilave etmektedir.⁶ Türkiye'de son yıllarda Barış Aydın tarafından *Âdilşâhiler Hanlığı ve Yusuf Âdil Han (1489-1689)* adlı yüksek lisans ile Tuna Kaan Taştan tarafından *Adilşahlar Devleti ve Portekiz Krallığı İle Olan İlişkileri (Kuruluşundan I. Ali Adil Şah'ın Ölümüne Kadar)* adlı doktora tez çalışması tamamlanmıştır. Aydın, çalışmasında Muhammed Kâsım'ın eseri *Tarih-i Firişte*'de verdiği bilgilere dayanarak Yusuf Âdilşâh'ın menşei Osmanlı Hanedanı'na dayandırmaktadır.⁷ Taştan ise *Tarih-i Firişte*'de verilen bilgilerden yola çıkarak Yusuf Âdilşâh'ın menşei ele almakla birlikte bu hususta bazı araştırmacıların görüşlerine yer vermeyi ihmal etmemiştir. Ancak onun bu çalışmasında Yusuf'un menşei hakkında ana kaynaklara dayalı kapsamlı bir incelemeden bahsedemeyiz.⁸

3 Sir William Wilson Hunter, *A Brief History of the Indian Indian Peoples*, (Oxford: At The Clarendon Press, 1893), 129.

4 James Fergusson, *History of Indian and Eastern Architecture*, II. (London: John Murray Publisher, 1910), 268.

5 Vincent A. Smith, *The Oxford History of India*, (Oxford: At the Clarendon Press, 1919), 291.

6 Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiyye*, (İstanbul 1927), 495.

7 Barış Aydın, *Âdilşâhiler Hanlığı ve Yusuf Adil Han (1489-1689)* (Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019), 46-47.

8 Tuna Kağan Taştan, *Adilşahlar Devleti ve Portekiz Krallığı ile Olan İlişkileri (Kuruluşundan I. Ali Adil Şah'ın Ölümüne Kadar)* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2020), 13-23.

Yusuf Âdilşâh'ın soyunu Osmanlı Hanedanı'na dayandıran vakayinamelerden bir diğeri ise Fuzûnî Astarâbâdî'nin *Fütûhat-ı Âdilşâhî* adlı eseridir. Ancak müellif, Yusuf'un kökenini II. Murad'a dayandıran vakanüvislerden farklı olarak onun Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olduğunu iddia etmektedir. Esere göre Sultan Süleyman'ın vefatından sonra oğlu Şehzade Selim, Osmanlı tahtına oturmuştu. Devlet adamları, Selim'e Süleyman vefat etmeden önce kardeşi Bayezid'in sebep olduğu kötü hadiseleri hatırlatarak ondan kurtulmasını önermişlerdi. Devlet adamlarının baskısına boyun eğen Selim, kardeşinin öldürülmesini kabul etmişti. Bu gelişmeden haberdar olan Yusuf'un annesi, Saveli tüccar Hacı Mahmud'dan yardım istemişti. Yardım etmeyi kabul eden Mahmud, Yusuf'u Save'ye götürmüştü. Yusuf, Save'de yaşadığı bir kavga neticesinde önce Kum'a, akabinde ise sırasıyla Keşan, İsfahan ve Şiraz'a gitmişti. Buradan Hindistan'a yönelen Yusuf, Cirun Limanı'na ardından da Dabil'in Mustafaabad Limanı'na varmıştı. Buradan da Behmenî başkenti Bider'e doğru harekete geçmişti.⁹

Refiüddîn İbrâhîm b. Nûriddîn Tefvîk Şîrâzî ise *Tezkiretü'l-mülûk* adlı eserinde Yusuf Âdilşâh'ın kökeninin Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan'a uzandığını iddia etmektedir. Esere göre Uzun Hasan; Horasan, İrakeyn, Fars ve Kirman'ı fethettikten sonra yeğeni Ahmed Bey'i, Horasan'a bağlı Save vilayetine vali atamıştı. Ahmed Bey bir süre valilik yapmış, vefat etmesi üzerine yerine oğlu Mahmud Bey geçmişti. Ayrıca Uzun Hasan'ın vefatının ardından oğulları Sultan Halil ve Yakup Mirza arasında süren taht kavgalarından sonra başa Baysungur geçmişti. Mahmud ise Baysungur döneminde emirler arasında baş gösteren kargaşa neticesinde vefat etmişti. Bu gelişmeden sonra ise onun büyük oğlu olan Yusuf, önce İsfahan'a, ardından da Şiraz ve Lar'a gitmişti. Yusuf buradan Cirun Limanı üzerinden Hindistan'a giderek Behmenî sarayına dahil olmuştu.¹⁰ Âdilşâhiler Sultanlığı hakkında yazılan yukarıda zikrettiğimiz vakayinamelerde Yusuf'un menşei hakkında üç farklı iddianın öne sürüldüğü görülmektedir. Biz eserlerdeki bu iddialar ile içerdikleri bazı bilgileri kullanmak suretiyle Yusuf'un kim olduğu hususundaki en doğru sonuca ulaşmaya çalışılacaktır. Bu çalışmamızda hiç şüphesiz konunun aydınlatılmasına katkı sunacağımızı düşündüğümüz ve Yusuf'un soyuyla ilgili iddiaların muhatabı olan Osmanlı ve Akkoyunlu devri vakayinamelerinden de istifade edilecektir.

A. Yusuf Âdilşâh'ın Kökeni

1. II. Mehmed'in Tahta Çıkış Serüveninde Osmanlı Hanedanı'nda Siyasi Atmosfer ve Yusuf Âdilşâh'ın II. Murad'ın Oğlu Olma İhtimali

Muhammed Kâsım'ın Yusuf Âdilşâh'ın, II. Murad'ın oğlu olduğu iddiasını doğru bir biçimde tartışabilmek için onun bu hususta eseri *Tarih-i Firişte*'de vermiş olduğu bilgilere tekrar değinmek daha isabetli olacaktır. Esere göre, Osmanlı hükümdarı II. Murad'ın 1450 senesinde vefatından sonra oğlu II. Mehmed tahta oturmuştu. Devlet erkânı, hanedan içerisinden kimsenin tahta hak iddia etmemesi için II. Murad'ın diğer evlatlarının öldürülmesi gerektiğini

9 Fuzûnî Astarâbâdî, *Fütûhat Adilshahi*, (British Museum, Add. Ms. 27, 251.), 8a-12a.

10 Rafiuddin İbrahim Shirazi, *Tazkirat ul-Muluk*, (British Museum Add. Ms. 23, 883.), 24a-25b.

öne sürmüşlerdi. Bunu kabul eden II. Mehmed, kardeşi Yusuf'un öldürülmesi emrini vermişti. Yusuf'un annesi, bu gelişme üzerine Saveli tüccar Hacı İmâdüddîn Mahmud ile anlaşarak ondan Yusuf'a benzeyen bir Çerkez köle almıştı. Daha sonra devlet adamlarına teslim edilen bu köle Yusuf zannedilerek öldürülmüştü. Hacı İmâdüddîn ise Yusuf'u Erdebil üzerinden Save'ye götürmüştü. Save'ye vardığında yedi yaşında olan Yusuf, burada Hacı'nın çocuklarıyla eğitim almıştı. On altı yaşına gelen Yusuf, Save valisinin yakınlarından biri ile kavga ederek önce Kum'a, buradan da İsfahan ve Şiraz'a gitmişti. Akabinde Hindistan'a gitmeye karar veren Yusuf, Cirun Limanı'ndan gemiye binerek Mustafaabad'daki Dabil Limanı'na varmıştı. Yusuf, burada ticaretle uğraşan Hoca Mahmud Gürcistânî'yle tanışmış ve onunla Ahmedabad Bider'e gitmişti. Gürcistânî, Yusuf'u Behmenî veziri Mahmud Gavan'a köle olarak satmıştı. Yusuf, bu şekilde Behmenî sarayına intikal etmişti.¹¹

Tarih-i Firişte, Yusuf Âdilşâh'ın Osmanlı şehzadesi olduğu iddiasında bulunan bizim ulaşabildiğimiz, sultanlığa ait en eski vakayinamedir. Ayrıca eser, bu iddiayı doğru kabul eden araştırmacıların en çok başvurdukları vakayinamedir. Bu yüzden söz konusu iddiayı burada tartışırken *Tarih-i Firişte* merkeze alınacaktır. *Tarih-i Firişte*'de verilen bilgilerden yola çıkarak Yusuf Âdilşâh'ın Osmanlı şehzadesi olduğunu kabul edebilmemiz için bu iddiayı Osmanlı kroniklerinde bulmamız ve teyit etmemiz icap eder. Osmanlı kaynakları, II. Murad'ın altı oğlunun olduğunu bildirmektedir. Bunlar Ahmed, Alâeddin, Mehmed, Hasan, Orhan ve İsfendiyaroğlu Hanedanı beyinin kızı Hatice Hatun'dan doğan Ahmed'dir. Büyük Ahmed, Amasya'da henüz vali iken vefat etmiş; I. Mehmed'in oğluyla aynı türbeye gömülmüştü. Alâeddin de Amasya'da vefat etmiş ve Bursa'ya götürülerek orada defnedilmişti. Hasan ve Orhan Edirne'de ölmüş, Tunca yakınlarındaki Dârülhadis'te defnedilmişlerdi. Küçük Ahmed ise Osmanlı tahtına çıkan kardeşi II. Mehmed'in emri ile 1451'de boğdurulmuştu.¹² Osmanlı kroniklerinde II. Murad'ın Yusuf adında bir oğlunun olmadığı görülmektedir. Buna rağmen peşin bir hükümle *Tarih-i Firişte*'de verilen bilgilerin doğru olmadığını kabul etmek, ilmî bir yaklaşım olmayacaktır. Diğer taraftan Osmanlı tarihinin karanlık ve meçhul kalmış pek çok hadisesi varken Osmanlı kroniklerinin bu hususta vermiş olduğu bilgilere de mesafeli durmak mecburiyetindeyiz. Dolayısıyla II. Murad dönemi siyasi gelişmelere bağlı olarak Osmanlı Hanedanlığı içerisindeki durumu göz önünde bulundurmak, üzerinde yoğunlaştığımız soruya cevap bulmamıza katkı sağlayacaktır.

II. Murad, Macar Kralı ve onun destekçileriyle, ardından da Karamanoğlu ile sulh yaptıktan sonra Bursa'ya çekilmişti. II. Mehmed, yaşanan bu gelişme neticesinde 1444 Ağustos'unda Edirne'de Osmanlı tahtına çıkmıştı. Ancak devletin on iki yaşında tecrübesiz bir gencin idaresine bırakılması içerde ve dışarda büyük problemlere sebep olmuştu. Daha önce Edirne'de yapılan barışa rağmen Macaristan'da haçlı seferi için hazırlıklar başlamıştı. Bu gidişattan haberdar

11 Hindûşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, 3-6.

12 Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*. II. haz. Faik Reşit Unat vd., (Ankara: TTK, 1957), 683.; Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü'l-Târih-i Kühü'l-Ahbar*, c. I/I. haz. Ahmet Uğur vd. (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1997), 329, 418.

olan Bizans'ın elindeki Şehzade Orhan (Çelebi Mehmed'in oğlu), tahtı II. Mehmed'in elinden almak amacıyla harekete geçmiş; ancak destekçi bulamayınca tekrar İstanbul'a kaçmıştı.¹³ Devlet ricalı, bu gidişat karşısında tekrar Sultan Murad'ı Edirne'ye çağdırmaktan başka çare bulamamıştı. Ancak II. Mehmed'in saltanatta kalmasını savunan devlet adamları, onun düşmana karşı harekete geçmesi kanaatindediler. Muhtemelen başlarında Çandarlı Halil'in bulunduğu bazı devlet büyükleri buna karşı çıkmış ve II. Murad'ı Edirne'ye davet etmişlerdi. Murad, davete ilk başta sıcak bakmamış, ancak ısrarlar üzerine harekete geçmişti.¹⁴

Dönemin Osmanlı kroniklerinden *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân*'da verilen bilgilerden, Sultan Murad'ın başkent Edirne'ye giremediği ve şehrin dışında konakladığı anlaşılmaktadır. Genç Sultan, Çandarlı Halil'i yanına çağırarak *babamdan rica edesin kim babam oturub Edirne'yi İstanbul keferesinden hıfzedib ben Ungurus keferesi üzerine varub gazâ edem*.¹⁵ Kanaatimizce II. Murad, Edirne'ye kadar gelip şehre girerek daha büyük bir buhranın çıkmasına zemin hazırlamak istememişti. Zira devlet adamları arasında da anlaşmazlık vardı. Ancak II. Murad'ın bu itidalli yaklaşımına rağmen yaşanan gelişmeler, Osmanlı tahtında tam manasıyla bir devlet krizinin vuku bulduğunu göstermektedir. Ayrıca II. Mehmed, Çandarlı Halil Paşa aracılığıyla babasına göndermiş olduğu bu mesajıyla padişah olarak ordunun başında Haçlı ittifakına karşı sefere çıkma hususundaki iradesini ortaya koymuştu. Aslında bu mesajla Osmanlı tahtından ayrılmak istemediğini kesin bir dille ifade etmişti.

II. Murad'ın, Edirne civarında birkaç gün süren bekleyişi sırasında şiddetli tartışmaların cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Çandarlı, II. Murad'ı padişah olarak görmekte ve II. Mehmed'e *Elhamdülillâh Padişahımız geldi, şimdengerü tedbir anundur, o nice derse öyle olur* beyanında bulunmuştu. Vezîr-i Âzam, on iki yaşında olan genç padişah yerine II. Murad'ın Haçlı ordusunun karşısına çıkmasını savunmasında haklıydı. Ancak Zağanoz ve İbrahim Paşalar, II. Mehmed'in arkasında durmak suretiyle onu; ordunun başında savaşa gitmeye teşvik etmişlerdi. Aslında yaşanan bu gelişme, iktidar mücadelesi veren grupların kendi amaçlarına erişmek için baba ve oğul arasındaki gerginlikten istifade etmek istediklerini göstermektedir.¹⁶ *Gazavât*'ta verilen bilgiler bu iddiayı destekler niteliktedir. II. Mehmed, Çandarlı Halil'i ikna edemeyince babasının huzuruna çıkarak düşmana karşı mücadele etmek istediğini dile getirdi. II. Murad, oğluna Edirne'de kalmasını tavsiye ettikten sonra genç padişahı Çandarlı Halil Paşa'nın yönlendirdiğini düşünerek huzuruna çağdırdı ve onu *bu asıl sözü ol oğlanın ağzına verirsin* diyerek azarladı. Çandarlı Halil ise II. Murad'a *Padişahım benim haberim yoktur, hatta şehzade bana rica eyledi kim, bu sözü cebâb-i Pâdişâh'a ben söyliyem. Ammâ ben kulun bu söze râzî olmayub hattâ Şâhzâde'me vâfir nasihatlar eylemiş idim cevabını verdi*.¹⁷

13 Halil İncalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*. (Ankara: TTK, 1954), 55-67.

14 İncalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler*, 71-73.

15 Anonim, *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân*. haz. Halil İncalcık-Mevlûd Oğuz, (Ankara: TTK, 1989), 49.

16 İncalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler*, 73-74.

17 Anonim, *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân*, 50.

II. Murad, bu gelişmelerden sonra düşman üzerine gitmiş ve meşhur Varna Savaşı (10 Kasım 1444) Osmanlılar lehine sonuçlanmıştı. Savaş sırasında ve savaştan sonra, II. Murad Manisa'ya gidinceye kadar, genç padişahın tahttan çekilmesi söz konusu değildir. Ancak gerçek padişahın kim olduğu konusu ise hep tartışma konusu olmuştur.¹⁸ II. Murad'ın Varna Savaşı neticesinde elde etmiş olduğu güç, II Mehmed'in padişahlık yapmasına imkân vermemiştir. Zağanoz, Şehabeddin ve İbrahim Paşalar; bu durumu en başından tahmin ettiklerinden genç padişahın ordunun başında savaşa gitmesi hususunda ısrarcı olmuşlardır. II. Mehmed'i, babasının zaferini gölgede bırakacak ona şan ve şöhret sağlayacak bir teşebbüste bulunmaya, İstanbul'u fethetmeye teşvik etmişlerdi. Bu sırada Macarlar, Tuna istikametinde harekete geçmişti. Diğer taraftan Sultan Murad'ı tekrar Osmanlı tahtına çıkarmak isteyen Çandarlı Halil'in gizli çalışmaları sonucunda yeniçeri isyanı baş göstermiş ve II. Murad tekrar Edirne'ye davet edilmişti. II. Murad, 5 Mayıs 1446 tarihinde Manisa'dan ayrılmış ve Bursa üzerinden Edirne'ye gelerek tahta çıkmıştı. Veliht sayılan II. Mehmed ise Zağanos ve Şehabeddin Paşalarla Manisa'ya gönderilmişti.¹⁹

Yukarıda daha önce ifade ettiğimiz gibi Yusuf Âdilşâh'ın bir Osmanlı şehzadesi olduğu bilgisini teyit edecek herhangi bir Osmanlı kaynağına şimdiye kadar ulaşılamamıştır. Ancak *Tarih-i Firişte*'de, onun öldürülmesi emrini verdiği iddia edilen II. Mehmed'in ilk saltanatı devresinde yaşanan gelişmeler neticesinde; tahtı babası II. Murad'a bırakmak istemeyişi, bu niyetle babasının karşısına çıkacak kadar gözü kara davranması, onun iktidarı elinde tutmak için ne gerekiyorsa yapabileceğini işaret etmektedir. Baba oğul arasında süren bu çekişmenin arka planında da paşaların iktidar mücadelesi olduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz devlet ricalinin yön verdiği iktidar mücadelesi ve bundan kaynaklanan iki başlılık, tam manasıyla bir iktidar krizinin yaşandığına işaret etmektedir. II. Mehmed, bundan sonra kendisine destek olan Zağanoz ve Şehabeddin Paşalarla tarihin kendilerine sunacağı fırsatı bekleyecek, iktidar uğrunda karşısına çıkacak engelleri aşabilmek için her türlü yola başvurabilecekti.

II. Murad, 3 Şubat 1451 tarihinde Edirne'de vefat etti.²⁰ O, ikinci defa tahtını geri almak için harekete geçmeden önce Bursa'da 1 Ağustos 1446'da kazasker Molla Hüsrev eşliğinde vasiyetnamesini hazırlamıştı.²¹ Vasiyetinde Bursa'da meftun olan oğlu Alaaddin'in yanına gömülmesini, oraya evladından ve akrabalarından kimsenin defnedilmemesini dile getirmektedir.²² Bu ifadeler, Murad'ın iç dünyasını anlamamıza söz konusu dönemden kalan diğer bütün kaynaklardan daha fazla yardımcı olmaktadır. Murad, garip bir şekilde ölen en sevdiği oğlu Alaaddin'in yanına defnedilmek istemiş ve aile fertlerinden herhangi birisinin kendi yanına defnedilmesini net bir şekilde yasaklamıştı.²³ Sultan Murad vefat ettiğinde, Manisa'daki oğlu

18 İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler*, 76.

19 İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler*, 80-98.

20 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I. (Ankara, TTK. 2015), 451.

21 Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed Han ve Zamanı*, çev. Dost Körpe. (İstanbul: Oğlak Baskı, 2003), 58-59.

22 Mithat Sertoğlu, "İkinci Murad'ın Vasiyetnamesi", *Vakıflar Dergisi* 8 (1969): 67-70.

23 Babinger, *Fatih Sultan Mehmed Han ve Zamanı*, 58-59.

Mehmed'in haricinde bir de İsfendiyaroğlu beyinin kızından doğan ve henüz süt emmekte olan Ahmed adlı bir oğlu daha hayattaydı. Vezîr-i Âzam Çandarlı Halil Paşa, II Murad'ın vefatını gizleyerek Şehzade Mehmed'e babasının vefat ettiği haberini yollamıştı.²⁴

II. Mehmed, bu haberden sonra vakit kaybetmeden Edirne'ye gitmiş ve babasının ölümünden on beş gün sonra 18 Şubat 1451 yılında ikinci defa Osmanlı tahtına çıkmıştı. Yeni padişahın ilk işi, ilerde bir gün saltanat iddiasında bulunabilecek olan Ahmed'i öldürtmek olmuştu. Osmanlı vakanüvislerinden Âşıkpaşazâde'nin, Neşri'nin ve Gelibolulu Mustafa Âli'nin eserlerinde Ahmed'in öldürülmesinin net bir şekilde dile getirildiği görülmektedir.²⁵ II. Mehmed, Ahmed'in öldürülmesi emrini vererek kardeş katli yasasını başlatmış oldu. Bu yasa, bundan sonra uzun bir süre her hükümdar değişikliğinde uygulanmıştı. Mehmed, bu yasaı daha sonra şu sözlerle resmîleştirmişti: *Ve her kimesneye evladından saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem için katletmek münasiptir; ekser-i ulemâ tecviz etmiştir; anınla âmil olalar.*²⁶

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Osmanlı kroniklerinin bazılarında II. Mehmed'in tekrar Osmanlı tahtına çıkması neticesinde kardeşi Şehzade Ahmed'i öldürttüğü hadisesi zikredilmektedir. Ancak Osmanlı kroniklerinin birçoğunda bu hadiseden bahsedilmemektedir. Franz Babinger, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Halil İnalçık gibi önde gelen Osmanlı tarihçileri, II. Mehmed'in henüz süt emmekte olan kardeşi Ahmed'i öldürttüğü hususunda hem fikirlerdir.²⁷ Osmanlı kroniklerinin çoğunun böyle önemli bir hadise hakkında sessiz kalmış olması, onların güvenilirliğine gölge düşürmektedir. Söz konusu kroniklerin Şehzade Ahmed'den bahsetmemiş olmaları, onların Şehzade Yusuf'un varlığını da göz ardı etmiş olabileceklerini ihtimalini akıllara getirmektedir. Bilhassa II. Murad'ın altı oğlu olmasına rağmen, Şükrullah'ın *Behvetü 'l Tevârih* adlı eserinde bunlardan beşinin ismini zikretmesi ve II. Mehmed'in tahta çıktıktan sonra öldürttüğü Ahmed'den bahsetmemesi²⁸, bu ihtimali daha da arttırmaktadır. Bu husustaki tartışmamızı daha sonra yapacağımız için burada ayrıntıya girmeyeceğiz.

Bazı Osmanlı kroniklerine göre II. Mehmed'in ikinci defa Osmanlı tahtına çıktıktan sonra kardeşi Şehzade Ahmed'i öldürtmesi ve kardeş katlini yasallaştırması hadisesi ile *Tarih-i Firişte*'ye göre Sultan Mehmed'in tahta çıktıktan sonra kardeşi Şehzade Yusuf'u öldürtmek istemesi üzerine annesinin oğluna benzeyen bir köleyi öldürtüp görevlilere teslim ederek Yusuf'u Osmanlı topraklarından uzaklaştırması bilgisi paralellik içermektedir. Kısacası Osmanlı kroniklerine göre bir şehzadenin öldürülmesi ile *Tarih-i Firişte*'ye göre ise bir şehzadenin öldürülmek üzereyken kaçırılarak kurtarılması arasında paralellik vardır. Buradan yola çıkarak her iki bilgede de Osmanlı Hanedanı içinde yaşanan hadiseler ile siyasi atmosferin birbirine çok benzediğini rahatlıkla ifade edebiliriz. Bu durum, *Tarih-i Firişte*'deki Yusuf'un bir Osmanlı

24 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 452.

25 Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013, 189.; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*, 683.; Gelibolulu, *Künhü 'l-Ahbar*, c. I/1., 418.

26 Babinger, *Fatih Sultan Mehmed Han ve Zamanı*, 74.

27 Babinger, *Fatih Sultan Mehmed Han ve Zamanı*, s. 74.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 452.; İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler*, 110.

28 Hasan Almaz, *Behcetü 'l Tevârih: İnceleme-Metin-Tercüme* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), 372.

şehzadesi olduğu iddiasını destekleyecek daha sağlam delillerin ortaya konmasını zorunlu hâle getirmektedir.

Yusuf Âdilşâh'ın Osmanlı şehzadesi olduğunu iddia eden Hindûşâh'ın, *Tarih-i Firişte*'de bu konuya dair verdiği bilgilere de mesafeli durulması gerektiği kanaatindeyiz. Bu eserde Yusuf'un Osmanlı topraklarından uzaklaşmasından Hindistan'a varıncaya kadar başından geçen bütün hadiseler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Yusuf'un Osmanlı topraklarından kaçırılmasına yardımcı olan Hacı İmâdüddin Mahmud Gürcistânî ve onun durumu hakkında bilgi edinmek için Save'ye gönderilen Gazanfer Ağa ile Dilşat Ağa gibi isimlerin zikredildiği görülmektedir.²⁹ Ancak eserde bütün bu ayrıntıların verilmiş olmasına rağmen Yusuf'un annesinin isminin zikredilmemesi büyük bir eksiklik. *Tarih-i Firişte*'de Âdilşâhîler Sultanlığı'nın kurucusu olan Yusuf'un soyunun Osmanlı Hanedanı'na dayandığı iddia edilirken onun annesinin isminden hiçbir şekilde bahsedilmemiş olması, bu iddia karşısında mesafeli durmamız için önemli bir gerekçedir.

Eserde ayrıca Yusuf'un annesinin, II. Mehmed'in de annesi olduğu yönündeki cümle dikkat çekicidir. Cümlenin tercümesi şu şekildedir: *Diğer sene Rum sultanının annesi dayanamadı, oğlunun (Yusuf'un) hâliinden haberdar olmak için güvendiği adamların birini Save'ye gönderdi.*³⁰ *Tarih-i Firişte*'ye göre Yusuf, II. Mehmed'in tahta çıktığı 1451 yılında Osmanlı topraklarından kaçırılmıştı. Yukarıdaki cümledeki “diğer sene” ifadesinde ise bir sonraki sene, yani 1452 senesi kastedilmektedir. Ancak yapılmış olan araştırmalar neticesinde II. Mehmed'in annesinin devşirme kökenli Hüma Hatun olduğu, 1449 yılında Bursa'da vefat ettiği ve II. Mehmed tarafından mezarının üzerine türbe yaptırıldığı netliğe kavuşturulmuştur.³¹ Dolayısıyla *Tarih-i Firişte*'de iddia edilen II. Mehmed'in annesinin 1452 yaşıyor olduğu bilgisi gerçeğe bağdaşmamaktadır.

II. Mehmed tahta oturduğunda, babası II. Murad'ın hayatta olan eşleri ve onların akıbetleri üzerinde durmamızın *Tarih-i Firişte*'deki iddianın aydınlatılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Sultan Mehmed tahta çıktığında babasının Hatice Hatun ve Sırp kökenli Mara Hatun adında iki eşinin hayatta olduğunu bilmekteyiz. İsfendiyaroğlu beyinin kızı olan Hatice Hatun, II. Mehmed'in tahta çıktıktan sonra boğdurttuğu sekiz aylık Ahmed'in annesi idi. Hatice Hatun, oğlunun öldürülmesinden sonra Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa ile evlendirilmişti.³² Mara Hatun ise değerli hediyeler ve kalabalık bir maiyet ile Sırbistan'a gönderilmişti. Mara Hatun, ayrıca Sultan'ın hazinesinden kendisi için yüklü bir gelir tahsis ettirmiş ve onunla arasını iyi tutmuştu. Babası öldükten sonra Osmanlı topraklarına dönmüş, 14 Eylül 1487 tarihinde Selanik'in güneydoğusundaki Jezevo'da (Eziyova, şimdiki ismiyle Daphni) hayata gözlerini yummuştu.³³

29 Hindûşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, 3-4.

30 Hindûşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, 3.

31 Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, (Ankara: TTK, 2001), 13-15.

32 Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. Vladimir Mirmiroğlu, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1956), 140.

33 Babinger, *Fatih Sultan Mehmed Han ve Zamanı*, 74-75.

Tarih-i Firişte'de Yusuf'un annesi olduğu iddia edilen kadının, II. Mehmed tahta çıktığı zaman hayatta olan üvey annelerinden birisi olma ihtimalini göz önünde bulundurarak tartışmayı devam ettirmek, söz konusu meselenin aydınlatılmasına ışık tutacaktır. Burada akıllara gelen ilk soru şudur: II. Mehmed tahta çıktığında Hatice Hatun'un Ahmed'den başka oğlu var mıydı? Osmanlı kroniklerinin birçoğu, II. Mehmed tahta çıktıktan hemen sonra kardeşi Ahmed'i öldürttüğü meselesini dile getirmemektedir. Bu durum, zihinlerde başka şehzade veya şehzadelerin isimlerinin de zikredilmemiş olabileceği şüphesine neden olabilir. Ancak Bizans tarihçisi Dukas'ın da³⁴ II. Mehmed tahta çıktığında kardeşi Ahmed'i boğdurttuğu malumatını vermesi ve başka bir şehzadenin ismini zikretmemesi, bu konudaki şüphelerimizi gidermektedir. Buna ek olarak II. Mehmed tahta çıktığında hayatta olan diğer üvey annesi Mara Hatun'un ise II. Murad ile evliliğinden çocuğunun olmadığı, yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konmuştur.³⁵

II. Mehmed'in birinci saltanat evresinde babasıyla yaşadığı rekabetten sonra tahtı bırakıp Manisa'ya çekilmesi ve ikinci saltanat dönemiyle birlikte kardeş katlini yasallaştırması, *Tarih-i Firişte*'de Yusuf'un Osmanlı şehzadesi olduğu iddiasını destekleyen bir siyasi atmosfer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, söz konusu meseleyi tartışmaya başladığımız ilk andan itibaren II. Mehmed'in birinci saltanat devrinde tahtı bırakmamak için ortaya koyduğu irade ile ikinci saltanat dönemi başladıktan sonra yaşanan gelişmeleri ve siyasi atmosferi göz ardı etmedik. Geldiğimiz bu aşamada II Mehmed'in ikinci defa tahta çıktığı siyasi atmosfer ile *Tarih-i Firişte*'de Yusuf'un bir Osmanlı şehzadesi olduğunu iddiası arasında bir paralellik olmasına rağmen, bunu teyit edecek herhangi bir delile ulaşamadık. Yusuf'un kökeni üzerine vardığımız bu noktada aklımıza şu soru gelmektedir: *Tarih-i Firişte*'de Yusuf'un bir Osmanlı şehzadesi olduğu iddiası, doğru değilse böyle bir iddia neden ortaya atılmış olabilir?

Eserde Yusuf'un başından geçenler anlatılmadan önce Osmanlı tarihine dair önemli bilgiler verilmektedir. II. Murad'ın saltanatının başladığı dönemlerde “bir şahsın” ortaya çıkıp kendisinin Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğunu iddia etmesi neticesinde Osmanlı saltanatının derinden etkilendiği, bunu bilen II. Mehmed'in aynı hadisenin tekrar yaşanmaması için küçük kardeşi Yusuf'un öldürülmesini emrettiği yazmaktadır.³⁶ Osmanlı kronikleri incelendiğinde yukarıda “bir şahsın” şeklinde işaret edilen kişinin, Yıldırım Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi (ö. 1422) olduğu görülür. Bu şehzade daha çok “Düzme Mustafa” adıyla meşhurdur. Bazı Osmanlı vakanüvisleri eserlerinde; onun kendisini Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra kaybolan Şehzade Mustafa olarak tanıttığını, hanedan mensuplarıyla taht kavgasına giriştiğini fakat gerçekte Yıldırım Bayezid'in oğlu olmadığını ifade ederek onu, “Düzme” lakabıyla anmaktadırlar.³⁷ Bu lakap, daha sonraki Osmanlı tarihçileri tarafından da benimsenmiş ve onların eserlerinde

34 Dukas, *Bizans Tarihi*, 140.

35 Kemal Beydilli, “II. Murad'ın Eşi Sırp Prensesi Mara Brankovi (1418-1487)”. *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies* 49/49 (2017): 394.

36 Hindûşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, 2.

37 Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, 128.; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*, 557.

yer bulmuştur. Ancak bazı Osmanlı ve Bizans kaynaklarında onun Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğu açıkça belirtilmektedir.³⁸ Buna ilaveten bazı Osmanlı kaynaklarında bu lakabın, onun giriştiği taht kavgası sırasında rakipleri tarafından uydurulduğu ima edilmektedir.³⁹

Muhammed Kâsım Hindûşâh'ın Osmanlı Devleti'nin erken devirlerinde yaşanan bu hadiseden haberdar olması, onun eserini nasıl hazırladığı konusuna temas etmemizi zorunlu kılmaktadır. Hindûşâh, II. İbrahim Âdilşâh'ın talimatıyla yazdığı eseri *Tarih-i Firişte*'yi 1606 yılında tamamlamış ve sultana sunmuştu. Eserde Hindistan'ın en eski devirlerden itibaren 1606 yılına kadar genel bir tarihi ele alınmaktadır.⁴⁰ Müellif, 1606-1607 senesinde tamamladığı eserinin ilk nüshasına *Gülşen-i İbrâhîmî* adını vermiştir. Birkaç yıl sonra (1609-10) hazırladığı nüshaya ise *Târîh-i Nevresnâme* ismini vermiştir.⁴¹ Daha çok *Târîh-i Firişte* ismiyle bilinen eser; giriş, on iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.⁴² Bu çalışma, otuz iki farklı eserden istifade edilerek hazırlanmıştır.⁴³ Hindûşâh, görüldüğü üzere *Tarih-i Firişte*'yi yazarken çok sayıda eserden yararlanmıştı. Hiç şüphesiz kapsamlı bir Hindistan tarihi kitabının yazımının tamamlanması, bu konuda bilgi veren eserlerden istifade edilmesiyle mümkün olabilirdi. Müellifin çalışmasını hazırladığı tarihten neredeyse iki asır önce Osmanlı Devleti içerisinde yaşanmış "Düzmece Mustafa" hadisesine eserinde değinmesi, onun Osmanlı kaynaklarını da kullandığını göstermektedir.

Bu başlık altında Hindûşâh'ın *Tarih-i Firişte*'sindeki Yusuf'un kökeniyle ilgili iddiayı değerlendirmemize olanak sağlayan kaynakların bize sunduğu bilgilerden yararlandık. Yaptığımız tartışma neticesinde Hindûşâh'ın, Yusuf Âdilşâh'ın vefatından yaklaşık yüz yıl sonra yazmış olduğu *Tarih-i Firişte*'yi hazırlarken II. Murad ve II. Mehmed zamanının önemli olayları hakkında bilgi veren Osmanlı kroniklerinden istifade ettiği veya bu hadiseleri güvenilir bir şahıstan öğrendiği görüşüne ulaşmış bulunmaktayız. Nitekim, Hindûşâh eserinde ilk önce Düzmece Mustafa hadisesi ile kardeş katli meselesine değinmiştir. Müellif akabinde ise II. Mehmed'in, kardeşi Yusuf'un öldürülmesi emrini verdiği ve bu siyasi atmosfer içerisinde Yusuf'un annesinin çabalarıyla Osmanlı topraklarından uzaklaştırıldığını iddia ederek olaylar arasında mantıklı bir sebep-sonuç ilişkisi kurmuştur. Dolayısıyla Yusuf'un bir Osmanlı şehzadesi olduğu iddiası, sebep-sonuç bağlamında ele alınarak inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Bize göre Yusuf Âdilşâh, Osmanlı şehzadesi değildir. Hindûşâh, Yusuf Âdilşâh'ın II. Murad'ın oğlu olduğunu iddia etmek suretiyle Âdilşâhîler Hanedanı'nı yüceltmek ve siyasi meşruiyetini güçlendirmek istemiştir.

38 Dukas, *Bizans Tarihi*, 71.

39 Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*, 561.

40 Hermann Ethe, *Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of the India Office*, I, (Oxford: Printed for the India Office, 1903), 113.

41 Khalil Ahmad Nizami, "Firişte", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIII, (İstanbul, 1996), 134.

42 Safâ Zabihullah, *Târîh-i Edebiyât der Ârân*, V, (Tahran: İntişârât-ı Firdevs, h. 1378), 1710-1711.

43 Nizami, "Firişte", 134.

2. Yusuf Âdilşâh'ın Kanuni Sultan Süleyman'ın Oğlu Olma İhtimali

Âdilşâhiler Hanedanlığı tarihini anlatan *Fütühat-ı Âdilşâhi* adlı eserde Yusuf'un Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olduğu ve Hindistan'a kadar uzanan yolculuğu hakkında kısaca şu bilgiler verilmektedir: Sultan Süleyman vefat ettikten sonra Osmanlı tahtına Şehzade Selim oturmuştu. Devlet adamları, sabık hükümdar Sultan Süleyman zamanında Selim'in kardeşi Bayezid'in fitne ve fesada, ayrıca çok sayıda insanın ölümüne neden olduğunu düşünüyorlardı. Bu sebeple Sultan Selim'e *Eğer devletin ayakta kalmasını istiyorsan kendi kardeşin Yusuf'a bir çare bul. Eğer hayatta kalırsa ihtilale neden olur* uyarısını yapmışlardı. Devlet adamlarının baskısına dayanamayan Selim, kardeşinin öldürülmesini onaylamıştı. Yusuf'un annesi, bu gelişmeden haberdar olmuş ve çocuğu Yusuf için Saveli tüccar Hacı Mahmud Save'den yardım istemişti. Tüccar, pahalı hediyeler karşılığında ona yardım etmeyi kabul etmişti. Yusuf'un annesi Hacı Mahmud'dan oğluna benzeyen bir köle almış ve Osmanlı devlet adamlarına onu teslim etmişti. Hacı Mahmud ise Yusuf'u İran üzerinden Save'ye götürmüştü. Yusuf, Save kaymakamının oğluluyla yaşadığı bir kavga üzerine buradan Kum'a, ardından da Keşan ve İsfahan'a gitmişti. Burada Hacı Mahmud'un Şiraz'da olduğunu öğrenmiş ve onun yanına gitmişti. Hacı Mahmud, yanına gelen Yusuf'la beraber Hüzmüz adıyla bilinen Cirun Limanı'na doğru yola koyulmuş, zorlu bir yolculuktan sonra Dabil'in Mustafaabad Limanı'na varmıştı. Buradan da Behmenî başkenti Bider'e doğru harekete geçmişti.⁴⁴

Fütühat-ı Âdilşâhi adlı eserde ortaya atılan bu iddia, kanaatimizce tarihsel gerçeklikle hiçbir biçimde örtüşmemektedir. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman'ın vefat ettiği ve oğlu II. Selim'in babasından boşalan tahta oturduğu yıl 1566'dır.⁴⁵ Dolayısıyla *Fütühat-ı Âdilşâhi*'de yazmasa da 1566 yılı, aynı zamanda Yusuf'un Osmanlı topraklarından kaçırıldığı yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihte çocuk olarak nitelendirilen Yusuf'un kaç yaşında olduğu eserde belirtilmemektedir. Ancak Yusuf Âdilşâh'ın kendi adıyla kurduğu Âdilşâhiler Sultanlığı'nın tarih sahnesine çıktığı ve onun saltanatının başladığı tarih 1489'dur.⁴⁶ Kaynaklarda Yusuf'un doğum tarihini tam olarak tespit etmek mümkün olmasa da onun ölüm tarihi 1510'dur.⁴⁷ Ortada böylesine bariz bir tarihsel uyumsuzluk varken Yusuf'un Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olduğu iddiasını, yukarıda olduğu gibi ayrıntılı tartışmayı doğru bulmuyoruz. Bu iddianın asılsız olduğunu destekleyen bir diğer husus ise Kanuni Sultan Süleyman'ın kaç oğlundan dünyaya geldiği ve öldüğünde hangilerinin hayatta olduğu bilgisidir. İsmail Hami Danişmend, bu konuyla ilgili Osmanlı kroniklerinden topladığı bilgileri *İzahlı Osmanlı Tarihi* adlı eserinde sunmaktadır. Kanuni'nin dünyaya gelen sekiz oğlundan Murad, Mahmud ve Abdullah henüz çocuk yaşta ölmüşlerdir. Onun Mustafa, Mehmet, Selim, Bayezid ve Cihangir adlı beş yetişkin oğlundan veliaht olan Mehmet ile en küçük oğlu Cihangir, ecelleriyle ölmüşlerdir. Kanuni'nin hayattaki üç oğlundan Mustafa, asker ve halk tarafından en çok sevilen şehzade olmuştur.

44 Astarâbâdî, *Fütühat Adilshahi*, 8a-12a.

45 Selânîkî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânîkî*, haz. Mehmet İpşirli, (Ankara: TTK, 1999), I: 39.

46 Robert Sewell, *Sketch of The Dynasty of Southern India*, (Madras: The Government Press, 1883), 24.

47 Hindüşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilshahian ta Beridshahian)*, 41.

Ancak Vezîr-i Âzam Rüstem Paşa'nın fitneleri yüzünden idam edilmişti. Diğer iki şehzade Selim ve Bayezid arasında, babaları Kanuni henüz sağken başlayan taht kavgası Bayezid'in dört oğluyla İran'a kaçmasıyla sonuçlanmıştı. Bayezid, oğullarıyla birlikte daha sonra burada idam edilmişti.⁴⁸ Bu bilgilerden Şehzade Selim'in 1566 yılında Osmanlı tahtına oturduğunda hayatta tek bir rakibi dahi kalmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz tarihsel uyumsuzluğun yanı sıra ulaştığımız bu bilgiler, *Fütûhat-ı Âdilşâhî* adlı eserde Yusuf'un Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olduğu iddiasının doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Yukarıda sorduğumuz soruyu, buradaki iddia için de tekrar edeceğiz. *Fütûhat-ı Âdilşâh*'da geçen Yusuf'un bir Osmanlı şehzadesi olduğu iddiası doğru değilse, böyle bir iddia neden ortaya atılmış olabilir? Eserin yazıldığı yıl ve sultanlığın içinde bulunduğu koşullara göz attığımızda bu sorunun cevabı karşımıza karşımıza çıkmaktadır. Füzûnî Astarâbâdî, hac farızasını yaptıktan sonra memleketi Astarâbâd'a gidememiş, Bicapur'a gelerek Âdilşâhî sultanı Muhammed Âdilşâh'a (1626-1656) sığınmış ve onun hizmetine girmişti.⁴⁹ Astarâbâdî, sultanın talimatıyla 1641-1643 yılları arasında *Fütûhat-ı Âdilşâh* adıyla Âdilşâhî Hanedanlığı'nın tarihini yazmıştı. Onun hanedanın tarihini baştan sona ele aldığı eseri, altı bölümden oluşmaktadır. II. İbrahim Âdilşâh (1579-1626) ve Muhammed Âdilşâh'ın (1626-1656) dönemlerini anlatan son iki bölüm, eserin tamamının üçte ikisi kadardır.⁵⁰ Âdilşâhîler Sultanlığı tarihini incelediğimizde II. İbrahim döneminde devlet kudret ve zenginliğinin zirvesine ulaşmıştı. Bu dönemde Bider'in fethiyle Berîdşâhîler Sultanlığı yıkılmış ve Bâbürlü Devleti ile iyi ilişkiler kurulmuştu. Ancak II. İbrahim'in vefatı üzerine tahta çıkan Muhammed Âdilşâh devrinde devlet zor bir sürece girmişti. Bu dönemde Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan (1628-1658) Âdilşâhîler'e karşı düşmanca bir tutum sergilemişti. Bâbürlü ordusu, 1631 yılı sonlarından itibaren Bicapur'u işgal etmişti. Âdilşâhîler, 1636 yılında bir antlaşmayla Bâbürlü hakimiyetini tanımak zorunda kalmışlardı.⁵¹ Bu tarihsel bağlama dayalı verileri göz önünde bulundurarak Muhammed Âdilşâh'ın, sultanlığın bağımsızlığını kaybettiği ve Bâbürlü otoritesine boyun eğmek zorunda kaldığı antlaşmanın ardından, *Fütûhat-ı Âdilşâh*'ın (1641-1643) yazılması için talimat verdiği sonucuna ulaşıyoruz. Bu eserin, Âdilşâh sultanının sarsılan imajını düzeltme amacı taşıdığı düşünülmektedir. Müellif, bu maksatla eserinin üçte ikisinde sultanlığa en güçlü dönemini yaşatan II. İbrahim'in saltanatı ile sultanlığın Bâbürlü otoritesine girdiği Muhammed'in saltanatına yer vermişti. Bu şekilde Muhammed dönemindeki kötü gidişatın, II. İbrahim devrinin olumlu havasının gölgesinde bırakılmak istendiği görülmektedir. Ayrıca sultanlığın kurucusu olan Yusuf Âdilşâh'ın soyunu, Kanuni Sultan Süleyman gibi büyük bir hükümdara dayandıran Astarâbâdî, bu vesileyle Yusuf'un soyundan gelen Muhammed Âdilşâh'ın siyasi meşruiyetini güçlendirmeye çaba sarf etmişti.

48 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (İstanbul: Türkiye Basımevi, 1971), II: 361.

49 Charles Rieu, *Catalogue of The Persian Manuscripts in The British Museum*, (London: British Museum, 1879), I: 317.

50 P. M. Joshi-H. K. Sherwani, "Contemporary Source Material" *History of Medieval Deccan (1295-1724)*, ed. H. K. Sherwani & P. M. Joshi, (Hyderabad: Text-book Press, 1974), II: 581.

51 Abdulhamid Lahori, *Padişahname*, ed. M. Kabiruddin Ahmad and M. Abdur Rahim. (Calcutta: College Press, 1867), I: 203-204.

3. Yusuf Âdilşâh'ın Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan'ın Soyundan Gelme İhtimali

Yusuf Âdilşâh'ın menşei hakkında önemli bilgiler veren vakayinamelerden biri de Refiüddin İbrâhîm b. Nûriddîn Tevfik Şîrâzî'nin Âdilşâhler Sultanlığı tarihi üzerine yazmış olduğu *Tezkiretü'l-mülûk* adlı eserdir. Şîrâzî, eserinde Yusuf Âdilşâh'ın menşei Akkoyunlu Devleti'nin Save valisine dayandırmaktadır. Şîrâzî'ye göre Uzun Hasan; Horasan, Irakeyn, Fars ve Kirman'ı ele geçirdikten sonra yeğeni Ahmed Bey'i Horasan bölgesindeki Save'ye vali atamıştı. Ahmed Bey vefat ettikten sonra oğlu Mahmut Bey babasının yerine geçmişti. Uzun Hasan'ın vefatının ardından oğulları Sultan Halil ve Yakup Mirza arasında süren taht kavgalarından sonra da başa Baysungur geçmişti. Ancak bu dönemde emirler arasında yaşanan gerilimler sırasında Save valisi Sultan Mahmud öldürülmüştü. Bu hadiseden sonra Mahmud'un oğlu Yusuf; önce İsfahan'a, buradan da Şîraz ve ardından Lar'a gitmişti. Buradan Cirun Limanı'na doğru giden Yusuf, oraya vardığında kimseyi tanıyamıyordu. Şîrâzî, bu bilgileri verdikten sonra Mahmud Behmenî adına ticaret yapan Hâce Zeynelabidin Simnânî'nin kölelerinin “soylu bir Türk” olarak nitelendirdikleri Yusuf'u, efendilerine götürdüklerini bildirmektedir. Akabinde ise Yusuf'un; Hâce Zeynelabidin ile Dekken'e doğru yola çıktığı, gemide kölelerle gürleştiği ve yolculuk sonunda Behmenî sarayına intikal ettiğini dile getirmektedir.⁵²

Şîrâzî'nin yukarıda verdiği, Uzun Hasan'ın yeğeni Ahmed Bey'i Save'ye atamış olması bilgisi oldukça dikkat çekicidir. Tarihi kaynaklar arasında Uzun Hasan'ın Timurlu sultanı Ebu Said'e karşı elde ettiği zafer neticesinde yaptığı atamalar hakkında en detaylı bilgi, Akkoyunlu tarihinin önemli kaynaklarından Ebu Bekr-i Tihrânî'nin *Kitab-ı Diyarbekriyye* adlı eseri ile Hasan-ı Rumlu'nun *Ahsenü't Tevârih* adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eserlere göre Uzun Hasan, Ebu Said'in vefatıyla neticelenen galibiyetten sonra, emirlerini ele geçirdiği beldelerin güvenliğini sağlamakla görevlendirmişti. Taç ve hilat ile onurlandırdığı Yakup'u İsfahan'a göndermişti. Yakınlarından biri olan Zahirreddin İbrahim Şah'ı ise Yezd'in idaresine atamıştı. Buna ilaveten Hasan Çelebi'yi Kazvin'e, Emir Zeynel Abidin-i Tarumî'yi Tarum'a, Yar Ali'yi Sultanîye'ye, Dara Bey'i Rey'e, Muhammedî Mirza'nın memurlarından (mülâzım) Cihangir Bey'i Save'ye, Saadetyar Beğ'i Kaşan'a, Hacı Ali-yi Kapuçî'yi Ardistan'a, Hamedan ve buraya bağlı yerler babalarından miras kalan Şah Muhammed Beğ-i Pir Hacı Beğ-i Gaverudî ve Emirzade Cihangir Şah-ı Hacı Beğ-i Gaverudî'yi Hamedan idaresine atamıştı. Bu emirlerin tamamı, gerçekleşen atamadan sonra Halhal ve Tarum'dan Gazvin'e ilerlemişlerdi.⁵³

Görüldüğü üzere Ebu Bekr-i Tihrânî ve Hasan-ı Rumlu'ya ait iki farklı eserde Uzun Hasan'ın zaferi sonrasında gerçekleştirdiği atamalar ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Bu atamaların yapıldığı vilayetler arasında Save de vardır. İki eserde de buranın idaresine Muhammedî Mirza'nın memurlarından Cihangir Bey tayin edildiği görülmektedir. Söz konusu eserlerde Save'ye atanan kişinin ismi ve meslek grubunun verilmiş olması oldukça aydınlatıcıdır. Her

52 Shirazi, *Tazkirat ul-Muluk*, 24 a-25 b.

53 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, (Ankara: TTK, 2011), 325.; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, (Ankara: TTK, 2006), 470-471.

iki eserin de bu hususta aynı bilgiyi vermiş olmaları, Save'ye atanan kişinin memur sınıfından Cihangir Bey'in olduğu kanaatimizi güçlendirmektedir. Ancak bu isim, Şîrâzî'nin *Tezkiretü'l-mülûk* adlı eserinde Yusuf Âdilşâh'ın soyunun dayandığı ve Uzun Hasan'ın yeğeni olduğu iddia edilen Ahmed Bey'in ismiyle örtüşmemektedir. Eğer Şîrâzî'nin ifade ettiği gibi Save'ye vali sıfatıyla atanan kişi Uzun Hasan'ın yeğeni Ahmed olsa idi Ebu Bekr-i Tihârî ve Hasan-ı Rumlu, eserlerinde bu bilgiye muhakkak yer verirdi. Adı geçen müelliflerin Uzun Hasan gibi bir hükümdarın soyundan gelen birinin ismini bilmemeleri veya yanlış zikretmeleri mümkün değildir. Ayrıca bile bile bu ismi gizlemeleri için de ortada bir sebep yoktur.

Son olarak aynı soruyu buradaki iddia için de tekrarlayacağız. *Tezkiretü'l-mülûk*'te geçen Yusuf'un Uzun Hasan'ın soyundan geldiği iddiası doğru değilse, bu iddia neden ortaya atılmış olabilir? Eserin müellifi Refiüddîn Şîrâzî, yirmi yaşında Âdilşâh sultanı I. Ali Âdilşâh'ın (1557-1579) hizmetine girmiş, sarayın iâşesinden sorumlu olmuş ve katiplik yapmıştı. II. İbrahim Âdilşâh döneminde ise elçilik ve valilik gibi görevlerde bulunmuştu. Şîrâzî, II. İbrahim'e kadar sultanlığın tarihini anlattığı bu vakayinameyi 1608-1611 yılları arasında hazırlanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere Hindüşâh, *Tarih-i Firişte*'nin ilk nüshasını (*Gülşen-i İbrâhîmî*) 1606-1607 yıllarında, ikinci nüshasını (*Târih-i Nevresnâme*) ise 1609-1610 yıllarında tamamlamıştı. Âdilşâhiler Sultanlığı hizmetinde bulunan iki müellifin eserlerini neredeyse aynı yıllarda yazdıkları görülmektedir. II. İbrahim devrinde Âdilşâhiler sarayında bulunan bu iki müellifin birbirini tanımıyor olması düşünülemez. Şîrâzî, *Tarih-i Firişte*'nin ilk nüshasını tamamlanmasından bir sene sonra *Tezkiretü'l-mülûk*'e başlamıştı. Dolayısıyla Şîrâzî, *Tarih-i Firişte*'de Yusuf Âdilşâh'ın kökeniyle ilgili öne sürdüğü iddiadan haberdardı. Buna rağmen Yusuf'un soyunun Uzun Hasan'a uzandığı iddiasını ileri sürmektedir. Karşımıza çıkan bu sonuç, II. İbrahim devrinde saray tarihçilerinin Âdilşâhiler Hanedanı'nın soyunu yüceltme ve siyasi meşruiyetini güçlendirme çabası içerisinde olduklarını göstermektedir.

4. Yusuf Âdilşâh Kimdir?

Hindistan'ın güneyinde bulunan Dekken bölgesi, İslam dinin ilk devirleri ve ardından İslam'ın yayılmasından itibaren birçok Müslümanın ilgisini çekmiştir. Tacir ve sufilerden oluşan gruplar, ticaret ve İslam'ı yaymak amacıyla bölgeye gelmişlerdi. Buna rağmen Müslüman orduların Dekken'i fethetmesi, yaklaşık iki asır sonra gerçekleşmişti. Müslümanların Dekken'e ilk hamleleri Delhi sultanı Sultan Alâeddin Halacî (695-715) devrinde olmuştur. Bu hamleler, Alâeddin'in devrinde ve onun halefleri devrinde de durmadan devam etmişti. Halacîlerden sonra sultanlığın başına geçen Tuğluklar Hanedanı'ndan Muhammed b. Tuğluk (1325-1351), Dekken'deki hakimiyeti güçlendirerek merkezî bir yönetim politikası izlemişti. Muhammed Tuğluk, bir taraftan da yeni yerler fethederek ülkesinin sınırlarını genişletmişti. Ancak geniş bir alana yayılan devletin sınırları üzerinde tam bir kontrol sağlamak mümkün olmamıştı. Muhammed Tuğluk'un iktidarının son on yılında, ahali ile eyalet valileri arasında yaşanan gerginlikler zaman zaman ayaklanmalara sebep olmuştu. Bazı emir ve kumandanlar, bu

ayaklanmalarda başı çekmişlerdi. Muhammed Tuğluk'un kumandanlarından Emir Hasan Gangu, bu ayaklanmalardan birine önderlik etmişti. Başarılı olan Gangu, Behmenîler Sultanlığı'nı kurmuş ve Alâaddin Hasan Behmen Şah (1347-1358) adıyla sultanlığın ilk hükümdarı olmuştu.⁵⁴

Behmenî Hanedanlığı'nın kurucuları İran asıllıydı. Hanedan mensupları; İranlı ulema, bilim adamı, sufi ve tacirlerle samimi ilişkiler kurmuşlardı. 748 senesinden 932 senesine kadar bu hanedanın tahtına on sekiz hükümdar oturdu. Behmenîlerin dokuzuncu sultanı Ahmed Şah Veli (825-839) hariç hepsi Sünniydi ve Hanefî mezhebiniydi. Ancak hanedanın tarihi boyunca seyitleri ve Şii'leri koşulsuz himaye etmişlerdi.⁵⁵ Bu himayeden yararlanmak isteyen Gariban veya Afakilerle adıyla anılan bu göçmenler; İran, Irak, Mekke ve Medine'den gelerek Dekkenlilerle birlikte yaşamaya başlamışlardı. Bunların bazıları, Behmenî sarayına girmişlerdi. Göçlerle birlikte insan sayısında dikkate değer bir artış olmuştu. Çoğu Şii ve seyitlerden oluşan Afakiler; bölgenin siyasi, içtimai ve ilmî meselelerinde önemli roller üstlendiler. Vezaret ve sadaret mansabları elde ederek sarayda önemli konumlara sahip oldular. Göçmenlerin olumlu etkisi, Behmenî sultanlarının onlara özel bir ilgi göstermelerine sebep oldu. İran ve Arap ülkelerinden Dekken'e gelen göçmen seyitler, Behmenî devrinde Şii'liğin ilk tohumlarını attılar. Bunun en önemli örneği ise Behmenî veziri Mahmud Gavan ve Yusuf Âdilşâh'tır. Her ikisi de Behmenî Devleti'nde üst düzey mansıplar almışlardır.⁵⁶

Âdilşâh Hanedanlığının vakayinameleri, Yusuf Âdilşâh'ın menşei hakkında verdikleri bilgilerden dışında, onun Hindistan'a gelmeden önce başından geçenler hakkında verdikleri bazı bilgilerde ortak noktalara sahipler. Bunlardan birincisi, Yusuf'un Türk asıllı oluşudur. Elimizdeki vakayinameler, istisnasız Yusuf'un Türk olduğu bilgisini vermekteler.⁵⁷ Bu ortak noktalardan ikincisi Yusuf'un Hacı Mahmud nezaretinde Osmanlı topraklarından kaçırılmasından sonra Erdebil'de bulunan Şeyh Safiyüddin'in türbesini ziyaret etmiş olmasıdır. Hatta onun Şeyh Safi'nin müridi olduğu ve ardından Save'ye gittiği ifade edilmektedir.⁵⁸ Ayrıca Yusuf Âdilşâh'ın Şii mezhebinden olduğu kaynaklarda çok açık ve nettir. Yusuf, Âdilşâhiler Sultanlığı'nı kurduktan sonra başkent Bicapur'da Şii'liği resmî mezhep olarak ilan etmişti.⁵⁹ Kaynakların ortak noktalarından diğeri ise Yusuf'un Save'den ayrılmak zorunda kalması hususudur. Bu kaynaklarda Yusuf'un Save'de bazı şahıslarla yaşadığı kavga veya şehirdeki güvenlik probleminden dolayı oradan ayrıldığı, akabinde Kum, İsfahan ve Şiraz üzerinden Hindistan'a gittiği dile getirilmektedir.⁶⁰

54 Muhsin Masumi, "Nuğustin Nişane-ha-yi Zuhur-i Teşeyyü der Dekken", *Fasılname-yi İlmî Pejuşî Ulum-i İnsani Danışgah-i El-Zehra*, Şumare 53. (H. 1384): 144.

55 Masumi, "Nuğustin Nişane-ha-yi Zuhur-i Teşeyyü der Dekken", 144-145.

56 Zehra Ağamiri, "İle-ü Evamil-i Resmîyet Yaften-i Teşeyyü Der Bicapur", *Kitab-ı Mazdekname*, (Yadbud-i Pencmin Salgerd-i Der-Guzeşt-i Mühendis Mazdek Kiyânfer), V (Tahrân: Pervin Estahri, 1391), 581.

57 Hindüşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, s. 1.; Astarâbâdî, *Fütühat Adilshahi*, 14 b.; Shirazi, *Tazkirat ul-Muluk*, 25 a.

58 Astarâbâdî, *Fütühat Adilshahi*, 9 a-10 a, b.; Hindüşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, 3.

59 Hindüşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, 34.

60 Hindüşâh, *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*, 4-6.; Astarâbâdî, *Fütühat Adilshahi*, 10 a-12 b. Shirazi, *Tazkirat ul-Muluk*, 24 b-25 a.; Shirazi, *Tazkirat ul-Muluk*, 24 a-25 b.

Dönemin kaynaklarının ittifak hâlinde dile getirdikleri bu bilgilerin Yusuf'un kim olduğu sorusuna ışık tuttuğu kanaatindeyiz. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Behmenî Hanedanlığı kurulduktan sonra tahta oturan hükümdarlar, seyit ve Şii mezhebinden insanlara karşı himayeci bir tavır sergilemişlerdi. Bu himayeden istifade etmek isteyen pek çok insan, İran, Irak, Mekke ve Medine'den Behmenî Sultanlığı'nın bulunduğu Hindistan'ın Dekken bölgesine göç etmişti. Çoğu Şii ve seyitlerden oluşan bu göçmenler, zaman içerisinde Behmenî topraklarında önemli konumlar ve fırsatlar elde etmişlerdi. Bu şahısların bazıları, Behmenî sarayına dahil olmuştu. Behmenî Hanedanlığı'nın bu imkânları, Yusuf'un içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında onu da Hindistan'a gitmeye sevk etmiş olmalı. Daha önce ifade ettiğimiz üzere Şii mezhebinden olan Yusuf, İran'ın Save şehrinde yaşadığı sırada bazı şahıslarla kavga etmişti. Ayrıca şehir emniyetli değildi. Dolayısıyla biz, Yusuf'un bu gerekçelerle mezhebinden dolayı himaye edilebileceği ve daha güvenli olan Behmenî topraklarına giden Şii mezhebine mensup sıradan bir Türk olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç

Bu çalışmada, güney Hindistan coğrafyasında varlık göstermiş önemli devletlerden biri olan Âdilşâhiler Sultanlığının kurucusu Yusuf Âdilşâh'in kökenini, dönemin ana kaynaklarına dayanarak aydınlatılmaya çalıştık. Yapılan araştırmalarda, sıklıkla Âdilşâhiler Sultanlığı kaynaklarından *Tarih-i Firişte*'nin verdiği bilgilere başvuru yaparak Yusuf'un Osmanlı hükümdarı II. Murad'ın oğlu olduğu iddiasının tekrar edilmesi, bu çalışmayı hazırlama motivasyonunun temelini oluşturmaktadır. Ancak bu araştırmalarda, Âdilşâhiler Sultanlığı'nın diğer temel kaynakları göz ardı edilerek belirli bir iddia etrafında peşinen bir görüş benimsenmesi, metodolojik açıdan ciddi bir problem arz etmektedir. Nitekim, sultanlığın tarihini konu edinen kaynaklar incelendiğinde, Yusuf'un kökenine dair sunulan bilgilerin tutarlı olmadığı gözlemlenmektedir. Metinde de vurgulandığı üzere *Fütühat-ı Âdilşâhi'de* Yusuf Âdilşâh'in Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olduğu, *Tezkiretü'l-mülük*'te ise Uzun Hasan'ın Save valisi Ahmed Bey'in torunu olduğu ileri sürülmektedir. Hazırladığımız bu çalışmada, Yusuf'un soyuyla ilgili ileri sürülen üç iddiayı, peşin bir hükme varmaksızın meseleyi ilgilendiren Osmanlı ve Akkoyunlu kaynaklarından da istifade ederek ayrı ayrı başlıklar altında tartışmayı amaçladık. Doğru sonuçlara ulaşabilmek için iddia sahibi kaynakların hangi sultan döneminde ve ne tür koşullar altında yazıldığını gözden kaçırmamaya gayret ettik.

Ortaya koyduğumuz bu çalışmayla, Yusuf'un kökeni üzerine öne sürülen yukarıdaki iddiaların üçünün de doğru olmadığı sonucuna ulaştık. Diğer bir ifadeyle, Yusuf Âdilşâh'in kökeninin Osmanlı hükümdarlarının veya Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan'ın soyuna dayanmadığını, konuyu ilgilendiren devrin kaynakları ışığında ortaya koyduk. Ancak Yusuf'un kim olduğu sorusuna, dahil olduğu Behmenî sarayında cevap bulmaya çalıştık. Behmenî sultanlarının seyit ve Şii mezhebinden insanlara karşı himayeci yaklaşımı, Yusuf'un Şii kimliği ve İran'ın Save şehrinde başından geçen hadiselerle birlikte değerlendirildiğinde, onun Save'den daha güvenli

bir yer olarak gördüğü Behmenî topraklarına göçmüş sıradan bir Türk olduğu görüşünü öne çıkarmaktadır. Çalışmada Âdilşâhiler Sultanlığı müelliflerinin Yusuf'un soyuna dair söz konusu iddiaları neden ileri sürmüş olabileceklerini, onların sultanlarla ilişkileri ve eserlerin yazıldığı siyasi koşullar bağlamında ele aldık. Bu metod doğrultusunda ulaştığımız bulgular, Yusuf'un kökenine dair ileri sürülen iddialarla ilgili elde ettiğimiz sonuçları desteklemektedir. Bununla birlikte Âdilşâhî kaynaklarındaki Yusuf'un soyuyla ilgili doğru olmadığı sonucuna vardığımız üç farklı iddianın, bu hususta tek bir ortak yönünün olduğu görüşüne ulaştık. Bize göre kaynakların üçü de devletin içinde bulunduğu koşullar bağlamında dönemin sultanlarının siyasi meşruiyetini güçlendirmek için onların soylarını büyük hükümdarlara dayandırmaya çalışmışlardır. Ancak bu kaynakların sultanların meşruiyetini güçlendirmek amacıyla öne sürdükleri iddiaların asılsız olmasının dışında bunların birbirinden farklı olması dahi, her bir iddianın doğruluk ihtimalini zayıflatmaktadır. Doğru olsun veya olmasın, hanedan mensuplarının meşruiyetinin güçlü bir zemine oturtulması için her şeyden önce kaynakların tek bir meşruiyet iddiasını dile getirmesi ve bunda ısrarcı olması gerekirdi. Bize göre *Tarih-i Firişte* ile *Tezkiretü'l-mülük*'ün neredeyse aynı yıllarda yazılmış olmasına rağmen Yusuf'un meşruiyetini iki farklı hanedana dayandırmaları, sultanlığın meşruiyetini güçlendirmemiş, bilakis zayıflatmıştı. Ortaya çıkan bu durum, iddiaların asılsızlığı bir tarafa, ideoloji inşa etme hususunda Âdilşâhiler Sultanlığı'nın tarihçilik geleneğinin kurumsallıktan uzak olduğunu göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Abdulhamid Lahori. *Padişahname*. Part. I-II. Editör M. Kabiruddin Ahmad and M. Abdur Rahim. Calcutta: College Press, 1867.
- Ağamiri, Zehra. "İlel-ü Evamil-i Resmîyet Yaftan-i Teşeyyu Der Bicapur". *Kitab-ı Mazdehname*, (Yadbud-i Penemin Salgerd-i Der-Guzeşt-i Mühendis Mazdek Kiyanser), V, 580-591. Tahran: Pervin Estahri, 1391.
- Almaz, Hasan. *Behcetü'î Tevârih: İnceleme-Metin-Tercüme*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Anonim. *Gazavat-ı Sultân Murâ b. Mehemmed Hân*. Hazırlayan Halil İnalçık-Mevlûd Oğuz. Ankara: TTK, 1989.
- Âşıkpaşazâde. *Âşıkpaşazâde Tarihi*. Hazırlayan Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
- Aydın, Barış. *Âdilşâhiler Hanlığı ve Yusuf Adil Han (1489/1689)*. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Babinger, Franz. *Fatih Sultan Mehmed Han ve Zamanı*. Çeviren Dost Körpe. İstanbul: Oğlak Baskı, 2003.

- Beydilli, Kemal. "II. Murad'ın Eşi Sırp Prensesi Mara Brankovi (1418-1487)". *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, 49/49 (2017): 383-412.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. II. İstanbul: Türkiye Basımevi, 1971.
- Dukas. *Bizans Tarihi*. Çeviren Vladimir Mirmiroğlu. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1956.
- Ebu Bekr-i Tihrani. *Kitab-ı Diyarbekriyye*. Çeviren Mürsel Öztürk. Ankara: TTK, 2011.
- Edhem, Halil. *Düvel-i İslâmiyye*. İstanbul, 1927.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. *Âdilşâhiler (Hindistanda Bir Türk-İslam Devleti)*. İstanbul: Samet Matbaası, 1953.
- Ethe, Hermann. *Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of the India Office*. I. Oxford: Printed for the India Office, 1903.
- Fergusson, James. *History of Indian and Eastern Architecture*. II. John London: Murray Publisher, 1910.
- Fuzûnî Astarâbâdî. *Fütühât Adilshahi*. British Museum. Add. Ms. 27, 251.
- Fukazawa, Hiroshi. "A Study of The Local Administration of Adilshahi Sultanate (A. D. 1489-1686)", *Hitotsubashi Journal of Economics*. 3/2, (1963): 37-67.
- Gelibolulu Mustafa Âli Efendi. *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbar*. I/I. Hazırlayan Ahmet Uğur vd. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Hasan-ı Rumlu. *Ahsenü'l-Tevârîh*, Çeviren Mürsel Öztürk, Ankara: TTK, 2006.
- Hunter, Sir William Wilson. *A Brief History of the Indian Indian Peoples*. Oxford: At The Clarendon Press, 1893.
- İnalçık, Halil. *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*. Ankara: TTK, 1954.
- Joshi, P. M-H. K. Sherwani. "Contemporary Source Material" *History of Medieval Deccan (1295-1724)*. II, Editör H. K. Sherwani & P. M. Joshi. Hyderabad: Text-book Press, 1974, 567-599.
- Masumi, Muhsin. "Nuḥustin Nişane-ha-yi Zuhur-i Teşeyyü der Dekken". *Faslname-yi İlmi Pejuḥşi Ulum-i İnsani Danışgah-i El-Zehra*. Şumare 53. (H. 1384): 143-161.
- Mehmed Neşri. *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*. II. Hazırlayan Faik Reşit Unat vd. Ankara: TTK, 1957.
- Muhammed Kâsım Hindüşâh Astarabadi. *Tarih-i Firişte (Ez Adilşahiyan ta Beridşahiyan)*. Tashih. Muhammed Rıza Nasiri. III. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1393.
- Nizami, Khalil Ahmad. "Firişte". *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIII; 133-134. İstanbul: 1996.
- Rafiuddin İbrahim Shirazi. *Tazkirat ul-Muluk*, MS British Museum Add. Ms. 23, 883.
- Rieu, Charles. *Catalogue of The Persian Manuscripts in The British Museum*. I, London: British Museum, 1879.
- Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî*. I, Hazırlayan Mehmet İpşirli. Ankara: TTK, 1999.
- Sertoğlu, Mithat, "İkinci Murad'ın Vasiyetnamesi", *Vakıflar Dergisi* 8 (1969): 67-70.
- Sewell, Robert. *Sketch of The Dynasty of Southern India*. Madras: The Government Press.
- Smith, Vincent A. *The Oxford History of India*. Oxford: At the Clarendon Press, 1919.
- Taştan, Tuna Kağan. *Adilşahlar Devleti ve Portekiz Krallığı ile Olan İlişkileri (Kuruluşundan I. Ali Adil Şah'ın Ölümüne Kadar)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020.
- Uluçay, Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara: TTK, 2001.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. I. Ankara: TTK, 2015.
- Zabîhullah, Safâ. *Târîh-i Edebiyât der İrân*, V, Tahran: İntişârât-ı Firdevs, h. 1378.

